

Eitler Ágnes

tudományos segédmunkatárs, MTA BTK Néprajztudományi Intézet

A kónyi verbunk.

Egy tánc-szokás változása a 20. században

A népszokások hagyományának ápolása csaknem olyan régi, mint azok felfedezése. Ez a szándék sokféleképpen nyilvánult meg, ugyanakkor a szakemberek is kevésbé adtak elméleti útbaigazítást az új és legújabb felújítási kísérletek elemzéséhez.

Tanulmányomban a folklór egy elemének felhasználására hívom fel a figyelmet.¹ Céloom, hogy egy konkrét esetet, a *kónyi verbunk* történetét bemutassam.² Elemzésem a két világháború közti időszakra, és a Rákosi-rendszer éveire fókuszál. Bemutatom, hogy a 20. század folyamán hogyan vált a szokáshagyomány részét képező tánc a saját közösségében szerkesztett hagyománnyá, és hogyan illeszkedett az egyes időszakokban az aktuális politikai-hatalmi berendezkedés adta keretek közé.

---

1 Tanulmányom az ELTE BTK néprajz MA szakára Bali János (adjunktus) iránymutatása mellett készített diplomamunkám (2017) részlete. Tánc-szokás alatt értsd: a szokásrendbe beépült sajátos tánc-forma. A terminológiai pontosításban nyújtott segítségét Verebélyi Kincsőnek (akadémiai doktor) ezúton is köszönöm.

2 A *kónyi verbunk* terminus kutatói konstrukció, mely a helyi közösség használatába a jelenség kutatottá válása során épült be. A kutatói fogalom végül részévé vált a közösség identitásának, jelenleg együtt él az egykori lokális elnevezéssel, a *verbunggal*. Saját tereptapasztalatom mellett e tény alátámasztja a Hankovszky Katalin önkéntes néprajzi gyűjtő által közölt adat is. (HANKOVSZKY Katalin 1985. 5.) A kónyi verbunkról – a kislalföldi körverbunkok közül elsőként – Réthei Prikkel Marián tesz említést 1924-es munkájában, búcsúi bemutató táncként meghatározva azt. (RÉTHEI PRIKKEL Marian 1924. 170-171.) Martin György a táncművelés földrajzi tagolódására vonatkozó kutatásaiban a kislalföldi körverbunkokat a következőképpen csoportosította. Kelet-rábaközi körverbunkok: szili karéj, szanyi karéj, kónyi verbunk; nyugat-rábaközi körverbunkok: vitnyédi verbunk, kapuvári verbunk, Vas megyei verbunk, Csallóköz-szigetközi körverbunkok. (MARTIN György 1983. 39-111.) A *kónyi verbunk* esetében tehát a kutatói terminus tartalma kislalföldi körverbunkok közti különbségtétel szándékát fejezi ki.

A két világháború közti időszak fejleményei a verbunk tekintetében

A verbunk a két világháború között elsősorban mint a *legénycéhek* reprezentációs gyakorlata létezett Kónyban. A verbunk elválaszthatatlan volt ezektől a falurészek szerint szerveződő legénytársaságoktól: tanulása, gyakorlása, előadása egyaránt a *céh* keretei között folyt. Pozsony Ferenc a különböző legénytársaságoknak, mint a generációs és nemi elkülönülést érvényesítő csoportoknak egykori működését az egész magyar nyelvterületre vonatkozóan érvényesnek tartja. A szerző szerint „[...] a magyar nyelvterületen csak jellegzetes avatási ceremóniák után lehetett a legénytársadalom teljes értékű tagjává válni.”³ Kónyban a századforduló körül a *céhbe* lépés még avatással történt. Az új *legényt* a *céslegények* közül egy idősebb *legény* keresztfiává fogadta és támogatta az egész faluközösség előtt. A két világháború között a *céhek* működése jelentősen leegyszerűsödött, elmaradt az avatás, és a keresztapaság intézménye is megszűnt.⁴

A *céhek* a vizsgált időszakban egy-egy falurész kocsmája köré csoportosuló *legények* társaságai voltak. Négy állandó, és egy időszakonként működő *legénycéhről* adhatunk számot a 20. század első felét illetően. Egy-egy társaság nagyjából tizenöt-húsz *legényből* állt, de számuk természetesen állandó változásban volt az életkori státuszba való be- illetve kilépés függvényében. Az adott kocsmá a *céslegények* társasági életének mindennapi színhelyeül szolgált, mulatságaikat a kocsmárossal megegyezve a kocsmá épületében, vagy az udvaron álló ún. lábaspajtákból tartották. A *céhek* tagsága között átjárás nem volt, nem volt lehetőség más *céh* mulatságain, táncalkalmain részt venni. Megrendezett multság esetén a kocsmá vendégei a *céslányokkal* egészültek ki, őket a *céslegények* hívták meg ezekre az alkalmakra.

A verbunk a *céhek* számára a társadalmi köteleket megerősítő reprezentációs gyakorlat, az egész faluközösség számára pedig az ünnepiség kifejezésének egy eszköze volt.⁵ A gyakorlás folyamata minden év augusztus 20-ától kezdődött az adott kocsmá lábaspajtájában vagy termében, erre a *kónyi verbunk* szigorúan szabályozott felépítése és egységes előadásmódja miatt volt szükség.⁶ A gyakorlással a *céhek* Szent Mihály napjára (szeptember 29.), a kónyi templombúcsú időpontjára készültek. Ez volt a verbunk előadásának legfőbb alkalma. A verbunk eltáncolására a délutáni litánia után került sor, a templom előtt. A *céslegények* rendszerint nem vettek részt a litánián, hanem

3 POZSONY Ferenc 1997. 464. A felnőtté avatás rítusával a Kisalföld vonatkozásában Németh Imre foglalkozott. Kiterjedt terepmunkája alapján íródott összegző igényű tanulmányában a legénytársaságok működéséből legényavatás mozzanatát emelte ki – NÉMETH Imre 1966. 255-264.

4 A *legénycéh* önelnevezés használata ugyanakkor egy szervezett és tudatos csoportöntudat kifejezése, még abban az esetben is, amikor már a tényleges ceremonális elemek kikopnak a gyakorlatból.

5 Az ünnep kifejezésének kódjai között Verebéli Kincső a táncot, mint kinezikus kódot tartja számon. Az ünnepiség alkotóelemévé váló táncról további példáit lásd VEREBÉLYI Kincső 2005. 155-156.

6 A *kónyi verbunk* szerkezeti felépítéséről lásd MARTIN György 1983. 59-62.

a szertartás végére értek oda kocsmájukból a templomhoz. Az egyes kocsmák *céslegényei* külön körökben táncolták el verbunkjukat, így akár négy verbunkos kör is felállhatott egy időben. A verbunkot rövid csárdás követte, melyet a *céslegények* kocsmájuk *céslányaival* táncoltak el. A búcsú napját a kocsmákban megrendezett multság zárta le, melyen a *céslegények* és a *céslányok* együtt vettek részt. A verbunk eltáncolására természetesen a búcsún kívül is sor kerülhetett, ez legfőképpen a *legények* kocsmái multságain fordult elő.

A *legénycéhek* falurészek szerint szerveződő legényszervezetek, tehát nem csupán korosztály szerint elkülönülő csoportok voltak. A falurészeknek a két világháború között külön kocsmája volt, mindegyik kocsmára egy-egy legénytársaság székhelyként szolgált. A falurészek egymástól lakóik társadalmi pozícióját tekintve különültek el. A társadalmi hierarchiában betöltött helyet legfőképpen a birtokolt földterület és annak nagysága adta meg. A falu népessége a községi közgyűlési jegyzőkönyvekből kiolvashatóan *gazda* és *zsellér* rétegekre tagolódott.⁷ A nagy választóvonal a földbirtokosok és a birtoktalanok (vagy kizárólag saját birtokukból megélni képtelenek) között húzódtott.⁸

A *gazdák* által lakott Öreg utca, és a *zsellérháztartásokat* magába foglaló Kis utca a falu legrégebben benépesített falurészeinek számítottak, mindkettő rendelkezett a vizsgált időszakban *céhes* kocsmával.⁹ A 19. század első felében kiépülő,

---

7 A közgyűlési jegyzőkönyvekből kiderül, hogy a *gazda*, illetve a *zsellérközösség* külön költségvetés szerint működött. Álljon itt egy példa 1928-ból: míg a község közgyűlése a *gazdaközösség* számára az 1928-as évre vonatkozóan 4820 pengő bevétellel, és 4815 pengő kiadással fogadott el tervezetet, addig a *zsellérközösségre* vonatkozóan 3055 pengő fedezet és 3000 pengő kiadás mérlegét hagyta jóvá. MNL GYMSMGYL. V. 2029a/4. Kónyi község közgyűlési jegyzőkönyve, 1925-1931. 19/1928.

8 A továbbiakban a két társadalmi réteg megnevezésére magam is a *zsellér* illetve a *gazda* terminust használom átvéve a helyi közösség egykori szóhasználatát. A *paraszt* kifejezés használatától a következő indokok miatt tekintek el. Kovács Teréz *Paraszttalánítás Magyarországon* című tanulmányában összegző jelleggel bemutatja a *paraszt* terminus használatának előzményeit az európai társadalomkutatás hagyományaiiban. A Nyugat-európai szakirodalmi hagyományban az önálló családi üzemművel rendelkező agrárréteg megnevezésére szolgál a fogalom. Ezzel szemben Kovács szerint a két világháború közötti magyar agrártársadalomban „...a *cselédet* leszámítva, magát *paraszt*nak nevezte az a széles agrárbérmunkás réteg is, amelynek tagjai egyáltalán nem, vagy csak olyan kevés földdel rendelkeztek, amely nem volt elég az önálló paraszti üzem megteremtéséhez.” (KOVÁCS Teréz 2012. 133-134.) A fenti ellentmondást terepmunkám során magam is tapasztaltam és úgy látom, a kutatói fogalomnak nem tudnám következetesen megfeleltetni a lokális terminológiát, ezért a továbbiakban a korszak és a lokális társadalom saját kategóriáira hagyatkozom. A kortársi fogalmak, megnyilatkozások mögötti társadalomképek történetkutatói értelmezésének fontosságára Ö. Kovács József hívja fel a figyelmet. (Ö. KOVÁCS József 2012. 14-15.)

9 Az Öreg utcán a Kokas kocsmára, a Kis utcán a Klafszky és a Melegh-féle kocsmára volt *céhes* központ. A két világháború között az egyes kocsmákat a tulajdonosról vagy a kocsmát bérlő és üzemeltető családokról nevezték el. A mai utcanévek a második világháborút követően váltották le az addigi

gazdacsaládok által birtokba vett Újfalú kocsmája szintén *céslegényi* központként működött,¹⁰ míg a két világháború között felépülő, *zsellér* lakossággal rendelkező Újtelepen nem jött létre *céhes* kocsmá. A győri székeskáptalan már a 16. századtól jelen volt, mint földbirtokos a faluban.¹¹ Az egyházi birtok megművelését uradalmi cselédek végezték, akik a falunak az ún. Majorság részén laktak, cselédlakásokban. A Majorságnak ugyan volt kocsmája, de *céslegényi* központként csak időlegesen működött.

A falurészeket összefogó társadalmi hálóról a két világháború közötti időszakot illetően a következőket mondhatjuk el. A helyi szintű gazdasági rendszerben a Kis utca és az épülő Újtelep birtoktalan népessége munkaerejét az Öreg utca illetve az Újfalú birtokos *gazdáinak* állította szolgálatába. A székeskáptalani major munkaerőigényét egyfelől saját, a majorság területén lakó uradalmi cselédek, másfelől a *zsellér* falurészek lakosainak időszakosan igénybe vett munkaereje elégítette ki.

A lokális közösség térbeli elkülönülése egyben társadalmi státuszbeli különbséget is jelent. Kőnczei Csilla a boricáról íródott monográfiájában a táncot a téli időszakban működő háromfalusi legényszervezetének reprezentációs gyakorlatának tekinti.¹² Kőnczei felfogását követve a kónyi legénytársaságok verbunkjához mint reprezentációs gyakorlathoz fordulhatunk, mivel társadalmi jelentések megjelenítésére szolgál. Megfigyelhetjük, hogy a tánchasználat csoportokat különít el a helyi társadalmon belül. A *kónyi verbunknak* két változatát tartjuk számon, a *gazdaverbunkot* és a *zselléerverbunkot*: közöttük szerkezeti és motívikai eltérések jelentik a különbséget.¹³ A verbunk külön körökben való táncolása reprezentációs aktusnak tekinthető, melyen keresztül az adott falurész, társadalmi csoport identitásának tartalma megteremtődik.¹⁴

Kőnczei Csilla a boricára kapcsán megfigyelte, hogy a boricálás gyakorlata megrajzolja a falu szimbolikus térképét. A boricálók látogatásai kijelölik a társadalmi

---

elnevezéseket. Tanulmányomban az átláthatóság érdekében egységesen a háború előtti megnevezéseket használom.

10 *Céhes* kocsmája a Hüccski volt.

11 BOROS István (szerk.) 2014. 14. A székeskáptalan egészen 1945-ig a község határának jelentős hányadát birtokolta: az összes terület mintegy negyed részét. Az 1929–1930-as évre vonatkozó adatok szerint az összesen 4508 kat. hold megművelt területből 1200 kat. hold a győri székeskáptalan birtokában volt – KERÉKES Sámuel – ENYEDY Barnabás 1929. 365., 366. Az 1935-ös évre vonatkozó országos gazdacímter hasonlóságrendű adatokat tartalmaz, a székeskáptalani birtok nagyságát 1157 kat. hold nagyságúnak írja – *Magyarország földbirtokosai és földbérlői*. 1937.

12 A szerző számára az elemzés elméleti alapjait Stuart Hall reprezentáció-elmélete jelenti. Hall nyomán Kőnczei a következőket állapítja meg. A „...*kultúra használata jelöli meg és tartja fent a csoportidentitást és mutatja meg a csoportok közötti különbségeket*” – KŐNCZEI Csilla 2009. 20.

13 Lásd MARTIN György 1983. 58-59. A változatok meglétéről Gábor Anna is megemlékezik 1954-ben a Táncművészet folyóiratban megjelent gyűjtési beszámolójában, majd szintén ebben a folyóiratban 1956-ban megjelent összegző jellegű tanulmányában is – GÁBOR Anna 1954. 360.; GÁBOR Anna 1956. 369.

14 „*A társadalmi identitások tartalma, jelentései tehát a reprezentációkon keresztül teremtődnek meg.*” KŐNCZEI Csilla 2009. 21.

háló szövődéseit azzal, hogy a boricalók a lokális közösség magas presztízzsel bíró tagjaihoz térnek csak be.¹⁵ A *kónyi verbunk* esetében azt láthatjuk, hogy templom előtt felálló körök szimbolikusan a falu szerkezetét és hierarchiáját jelenítették meg a lokális közösség, és a búcsú napjára a faluba látogató tágabb rokonság számára. Amikor a verbunkos körök a templom előtt felálltak, a nyilvánosság előtt a falu társadalmi hálóját erősítették meg.

A *kónyi verbunk* jelentésstruktúrájának átrendeződése az 1920-as években kezdődött el. Fejős Zoltán szerint a falusi környezet szokásainak folklórbemutatóvá válása a meglévő formák átértelmezésével és újraformálódásával jár, így összességében a jelentésstruktúra megváltozását idézi elő.¹⁶ A *kónyi verbunk* esetében az 1924-es kónyi falukiállítás és ünnepély lehetett a korszak első olyan alkalma, mely az addigi reprezentációs gyakorlatot új jelentésekkel bővítette. A falukiállítás során a lokális közösség saját értékeiből állíthatott össze egy olyan képet, melyet a faluba érkezőknek érdemesnek tartott megmutatni.

A változás ösztönzőjévé az 1920-as évek végétől a Levente Egyesület elnökeként működő Ezredes vált.¹⁷ Az Ezredes 1870-ben született Doroszlón.¹⁸ Édesapja hivatását követve katonai pályára lépett, 1888–1891 között a Bécsújhelyi Katonai Akadémia diákja volt.¹⁹ Az első világháború után feltehetőleg feleségének kónyi származása miatt családjával 1919-ben Kónyba költözött.²⁰ Feleségének családja a falu legtehetősebb *gazdacsaládjainak* egyike volt. A házaspár a feleség révén kedvező vagyoni helyzetnek örvendve kiterjedt mecénási tevékenységet folytatott.²¹ A férj az 1925 után megalakuló Levente Egyesület elnöki tisztségét betöltve a község fiataljainak életére hatást

---

15 KÖNCZEI Csilla 2009. 80.

16 Fejős megállapítása a folklór idegenforgalmi vonzerőként való felhasználására vonatkozik, mely jelenség a szerző szerint Magyarországon jelentős előzmények után már az 1930-as években jelentőssé vált – FEJŐS Zoltán 1992. 338.

17 Tanulmányomban az anonimitás érdekében fiktív személyneveket használok a helyi társadalom tagjainak megnevezésére. A fiktív nevekkkel az egyéneknek a faluközösség életében betöltött szerepére utalok. Interjúalanyimat szintén fiktív monogrammal szerepeltetem.

18 MNL GYMSMGYL XXIV/201. Győr-Moson megye Földhivatalának (és jogutódának) iratai 1946. A Győri 24. Honvéd Kiegészítő Parancsnokság Igazoló Bizottsága 928.szám/ig.biz.1946. igazolása az Ezredes részére. Ikt.sz.: 6491.

19 ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár online adatbázis, külföldi egyetemjárás. <http://leveltar.elte.hu/databases.php?ekod=13>. (letöltés ideje: 2017. december 11.) Az édesapa katonai rangjelzése: „Oberlieutenant” (főhadnagy). ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár online adatbázis, külföldi egyetemjárás. <http://leveltar.elte.hu/databases.php?ekod=13>. (letöltés ideje: 2017. december 11.)

20 MNL GYMSMGYL XXIV/201. Győr-Moson megye Földhivatalának (és jogutódának) iratai 1946. Az ezredes feleségének beadványa Győr-Moson vármegye Földbirtokrendező Tanácsa részére. (3. sz. melléklet) Ikt.sz.: 6389.

21 Az ezredes felesége a templomnak festett ablaküveget ajándékozott, valamint 1936-tól betöltötte a Kónyi Összetartás Dalárda felszentelt zászlójának zászlóanyai tisztségét. (BOROS István 2008. 35-36.)

gyakorolhatott.²² A leventemozgalmat országos szinten a nemzetgyűlés által 1921-ben elfogadott „testnevelési törvény” (1921/LIII. tc.) indította útjára. A falvakban az oktatást a trianoni békeszerződés által maximalizált létszámú hadseregből kikerülő, kényszerűségből leszerelő tisztek végezték.²³

Az Ezredes nyugalmazását követően került a kónyi Levente Egyesület élére,²⁴ és mint elnök a verbunk „lelkes vezetőjévé” és „támogatójává” vált.²⁵ A verbunkkal kapcsolatos integrátori tevékenységről a kónyi születésű Dömötör Istvánnak önkéntes néprajzi gyűjtőpályázatra írt pályamunkája (1990) kiemelkedő jelentőségű forrás a kutatás számára.²⁶ Visszaemlékezése szerint a Levente Egyesület elnöke a verbunkosok számára a *legénycéhes* keretek közötti táncoláson túl fellépéseket szervezett a faluban, illetve a falun kívül. 1926-ban a győri Radó téri színházban, 1928-ban szintén Győrben, a Loyd kávéház tánctermeiben került bemutatásra a *kónyi verbunk*. Az utóbbin a kónyiak tánca mellett a műsor részei voltak „...a *Borica tánc*, *Kállai kettős*, *Kanász tánc*, melyet a győri gimnáziumi tanulók táncoltak, fiúk és lányok vegyest. A táncbemutatón megjelent Paulini Béla, az Országos Bokréta Szövetség elnöke is.”²⁷ Dömötör István még egy további győri, és két szanyi fellépésről ad számot, valamint tájékoztat egy

---

22 A község közgyűlése 76/1925. határozatában a községi Testnevelő Bizottságba három tagot választott. A bizottság feladata volt az 1921/LIII. tc. alapján A Levente egyesület megszervezése, mivel a „...kötelezővé tett ifjúsági testnevelés megkezdése, s az ifjúságnak »Levente« egyesületbe leendő tömörítése tovább már el nem odázható.” MNL GYMSMGYL V. 2029a/4. Kóny község közgyűlési jegyzőkönyve, 1925-1931. 76/1925. A Levente Egyesület alapító tagjai között a győri székeskáptalan uradalmi intézőjét is ott találjuk. (KEREKES Sámuel – ENYEDY Barnabás 1929. 366.)

23 KEREPESZKY Róbert 2010. 105-107.

24 Az Ezredes katonai rangjelzéséről lásd: KEREKES Sámuel – ENYEDY Barnabás 1929. 366.

25 DÖMÖTÖR István 1990. 5.

26 DÖMÖTÖR István 1990. Dömötör István (született 1907) pályamunkáját *Visszaemlékezés a kónyi verbunkos táncra* címmel készítette el 1990-ben. Írásában a szerző saját, a verbunkhoz kötődő emlékeit örököltette meg. Dömötör István e dolgozatán kívül más témában is készített szülőfaluja múltjával, szokásaival foglalkozó pályamunkákat lásd: BOROS István 2008. 60. Tevékenységében Timaffy László néprajzkutató ösztönözte. (Timaffy László munkásságáról lásd: Sz.n. 1994.) 2008-ban, illetve 2014-ben Kóny község önkormányzata a település történetét bemutató reprezentatív köteteket jelentetett meg. A kiadványokba a szerkesztők Dömötör István írott narratívumait egyes esetekben teljes egészében, szöveghűen átemelték, más esetekben pedig szervesen beépítették a szövegbe – pl. BOROS István 2008. 24-27. Tereptapasztalataim arra engednek következtetni, hogy a községnek a két világháború közti időszakra vonatkozó tudása jelentős mértékben e kiadványokból táplálkozik. A verbunkról a jelenben megfogalmazott narratívumok feltűnő hasonlóságának egy lehetséges okát a kötetekben rögzített szövegek „nyersanyagként” való felhasználásában láthatjuk.

27 Mivel az első Gyöngyösbokréta bemutatóra 1931-ben került sor, és a Magyar Bokréta Szövetség (később Országos Magyar Bokréta Szövetség) csak 1933-ban alakult meg, valószínűleg a kónyiak győri fellépését későbbi időpontra kell tennünk. (PÁLFI Csaba 1970. 115-119.) Kóny nem tartozott a „bokrétás” falvak közé, holott a környékbeli falvak esetében ez nem volt ritka: Csorna, Kapuvár, Szany, Vitnyéd is bekapcsolódott a Gyöngyösbokréta tevékenységébe. (PÁLFI Csaba 1970. 147-150.)

balatonfüredi szereplésről is. A szervezett fellépéseken túl a háborús években a verbunk 1943-ban az érdi Népfőiskolára is eljut, ahol Dömötör István másodmagával táncolta el azt Molnár István kérésére.²⁸

Az Ezredes a lokális hatalmi hierarchiában jelentős pozíciót foglalt el, de sajátos, a közösség számára nem megszokott életútja, katonai pályafutása kiemelte őt a kónyi társadalomból. Felívelő karrierje során 1930-tól a Kónyi Polgári Lövészegyesület elnöki posztját is betöltötte, később pedig az 1938-ban létrejött kónyi Frontharcos Szövetség elnökévé választották.²⁹ Kapcsolatrendszere, és betöltött tisztsége révén alkalmas volt arra, hogy az aktuális politikai-hatalmi-kulturális irányvonalat saját közössége felé közvetítse, hogy integrátor személyiséggé váljon.³⁰ Tevékenysége párhuzamba állítható Györffy Istvánnak *A néphagyomány és nemzeti művelődés* című programadó írásában kifejtett célkitűzéseivel. Györffy a „népi táncra” vonatkozóan kívánatosnak látta a férfitáncok tanítását a honvédség legénységének soraiban, illetve a leventeintézmények keretei között. A szerző szerint a „hagyományos férfitánc” a „nemzeti művészet” részévé válhatna, ha azt a társadalom minden rétege átvenné, a középiskolai tornaórai, a cserkészek és a leventék körében való táncoktatás révén. „Szükséges volna, ha a katonaság már a leventeintézményeknél elrendelné a hagyományos népi férfitánc tanítását. [...] Azonban a hagyományos férfitánc csak akkor lesz nemzeti művészet, ha a magyar társadalom minden rétege átveszi. Ezért szükséges volna, hogy a Testnevelési Főiskolán kötelező tárgy legyen. Tanítsák az erre alkalmasoknak a középiskolában is tornaórán, továbbá a cserkészek és leventék között.”³¹ Az Ezredes saját korának

28 Dömötör István és társa valószínűleg a népfőiskola hallgatói voltak: ebben a helyzetben érte őket Molnár István felkérése. „1943. évben volt az utolsó emlékem. Az Érdi Népfőiskolán vettem részt egy másik társammal, és mivelhogy kónyiak voltunk, Molnár István zenetanár kérésére el kellett járnunk a verbunkos táncot úgy, hogy ketten táncoltuk el dr. Farkas György igazgató tanár, Moharai Elemér tanár, Molnár István zenetanár, Hajdú Németh Lajos előadó, dr. Dávid Tibor a Magyar Vetés főszerkesztője és negyven főiskolás hallgató előtt, akik nagy tetszéssel nézték végig táncunkat.” (DÖMÖTÖR István 1990. 6.) Vonatkozó filmfelvétel: MTA BTK ZTI Ft.16. Molnár István a KALOT (Katolikus Legényegyletek Országos Tanácsa) felkérésére 1940-től a második világháború végéig tanított az érdi Népfőiskolán – VITÁNYI Iván 1964. 51. 1945 után Molnár rövid ideig a siófoki Népfőiskolán folytatta tovább oktatói tevékenységét – FÜGEDI János – SZÉLPÁL-BAJTAI Éva 2015. 233.

29 BOROS István (szerk.) 2014. 35-36.

30 Bíró Zoltán és Gagy József a 20. század utolsó harmadának folklorizmusáról szólva a kultúra jelenségeinek új környezetben való szerepeltetésével kapcsolatban a kultúra szervezőinek „irányítási gyakorlatára” hívják fel a figyelmet – BÍRÓ Zoltán – GAGYI József 1987. 70-72. Bár kutatásom más időszakra vonatkozik, e gondolatot átvéve az Ezredes integrátori tevékenységét illetően az irányítás és az ellenőrzés gyakorlatát is számításba kell vennünk.

31 GYÖRFFY István 1942. 35. (A kötet első kiadása: 1939.) 1942-ben a Levente Központi Művészegyüttes vezetői posztjára Muharay Elemér került. Muharay legfőbb törekvése az volt, hogy a népművészetet „összkép” szerűen vigye színpadra. Az együttesen belül működő részlegek – ének és zene, tánc, népi játékok – közös produkciókat hoztak létre. 1945 után Muharay együttes néven működött 1947-ig – VITÁNYI Iván 1964. 57-61., 89. FÜGEDI János – SZÉLPÁL-BAJTAI Éva 2015. 91. Maác László

szellemi áramlataival való konkrét kapcsolatát illetően nem rendelkezünk forrásokkal. Következéseinket mindenesetre a Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor által használt „világkép” jellemzése támaszthatja alá: erre tettem kísérletet a fentiekben.³²

A *kónyi verbunk* színpadra állítása, illetve „idegen” közönség előtti bemutatása számos más, magyar és külföldi példával párhuzamba hozható.³³ A matyó lakodalom már a 19. század végén elindult a funkcióváltás útján.³⁴ A lakodalom, ez a közösség számára ismert jelentésekkel bír, az „életciklus legjelentősebb, legünnepélyesebb rítusa,” a 20. század első felére a „matyó élet reprezentánsává”, valamint idegenforgalmi látványossággá vált.³⁵ Először 1896-ban, a milleniumi kiállításon került látványossággként a falun kívül bemutatásra, igaz, ekkor még maga az esketés valóságos volt.³⁶ A budapesti előadásban nem vehetett részt az egész faluközösség, a szokást megjelenítők körének kiválasztásában a közösség legnagyobb befolyással bíró tagjainak döntése érvényesült.³⁷

Az egyes szokások irányításának kiváltsága korlátozódhat akár a közösség egy igen szűk körére is, és válhat annak akár kizárólagos jogává. Távoli példaként említhetjük az angliai Abbots Bromley településhez fűződő Horn Dance Day-t, melyet már a 17. századtól övez korai idegenforgalminak nevezhető érdeklődés.³⁸ A szokás

---

visszaemlékezésében megemlíti, hogy Györffy István javaslatainak gyakorlatba ültetését az 1947 nyarán Hárshelyen tartott válogató regőscserkész táborban (nemzetközi cserkészet találkozójára: Moisson Jamboree, Franciaország) tapasztalta meg, ahol a reggeli tornát a néptánc helyettesítette. FÜGEDI János – SZÉLPÁL-BAJTAI Éva 2015. 25-26.

32 A szerzőpáros szerint egy-egy korszak világképe az a mód, ahogyan az adott kor emberei a körülöttük lévő világot látják. A kor világképe a benne élők minden cselekedetét áthatja, és az élet minden területén jelen van. KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor 2013. 7-8.

33 Az „idegen” alatt jelen esetben a verbunk megszokottnak számító, a templombúcsú alkalmával összegyűlt nézőin kívüli közönséget értem.

34 FÜGEDI Márta 1989.

35 FÜGEDI Márta 1989. 313., 323.

36 Ebben az esetben a felépülő nemzeti identitás reprezentánsaként kerültek meghívásra a matyók, így a szokás a saját, a közös „nemzeti értékek” megjelenítésére szolgált. Susan A. Reed *The Politics and Poetics of Dance* című tudománytörténeti összegzésében Curtis M. Hinsley eredményeire hívja fel a figyelmet, aki ezzel éppen ellentétes tendenciát tárt fel az 1893-as chicogo-i vilákiállítását illetően. Az amerikai kontinens felfedezésének 400 éves évfordulójára rendezett kiállításon Franz Boas ösztönzésére kwakiutl indiánok táncelőadása is látható volt. A táncbemutató e kontextusban az egzotikus „Más” vizuális reprezentációjaként értelmezhető, mely az adott csoporttól való különbözősége hívja fel a néző figyelmét – REED, Susan A. 1998. 509.

37 Már a jegyespár kiválasztása is olyan mozzanat volt, amelyben a helyi, mezőkövesdi előjáróság befolyása érvényesült. A házasulandók közül kiválasztott Gáspár József vőlegényt családi kapcsolatok kötötték a képviselőtestület több tagjához, a községhez és a községi bíróhoz egyaránt – DALA József 1971. 115.

38 A szokás napja a Horn Dance Day, mely évente kerül megrendezésre. A táncosok csoportja tizenkét tagból áll, akik a nap folyamán hat agancsot hordozva bejárják a közeli farmokat. Látogatókról, idegen

fokozatosan a lokális identitás szimbólumává vált, a részvétel és különösképpen az irányítás joga pedig magas presztízsű kiváltsággá. Az irányítói szerepkör a 19. század közepe óta a Fowell család kezében összpontosul. A családtagok egyben résztvevői is a szokásnak és elsősorban a táncosok kiválasztása révén gyakorolnak ellenőrzést.³⁹

Példáimmal arra szerettem volna felhívni a figyelmet, hogy egy-egy szokás addigi keretei közül kiemelkedve a közösségeket reprezentáló szokássá válhat. A reprezentáció lehetőségét magában rejtő szokások esetén lehetőség nyílik ellenőrző, irányító, szervező: általam integrátornak nevezett szerepkör kiépítésére.

Mi volt tehát a jelentősége az Ezredes integrátori tevékenységének? Azzal, hogy a verbunk színpadra állítását ösztönözte, a Levente Egyesület elnöke egy nagyobb társadalmi diskurzusba kapcsolta be az addig lokális érvényességgel bíró táncos jelenséget. Hofer Tamás szerint a népi kultúra fogalma a modernizáció következményeképpen, a népi műveltség „láthatóvá válásával” született meg Európában. A népi kultúra eszerint társadalmi konszenzus eredménye, mely kulturálisan láthatóvá, értékessé tette az alsóbb paraszti rétegek kultúráját.⁴⁰ A *kónyi verbunk* az 1924-es falukiállítással vált láthatóvá a társadalmi diskurzus számára: az 1920–1930-as években elkezdődött jelentésstruktúrájának átrendeződése. A fellépések alkalmával a verbunk már nem a közösség belső hierarchiáját reprezentálta, hanem a „kónyiság” megjelenítését szolgálta a külvilág felé.⁴¹

Átalakuló társadalom, átalakuló verbunk

A *kónyi verbunk* 1945 utáni élete nem érthető a világháborút követő társadalmi változások ismerete nélkül.⁴² Az 1950-es évek elejére a közösség egykori vezető rétege a társadalmi hierarchia aljára kényszerült. Az 1950-től kialakuló tanácsai hatalom a

---

nézőkről már Robert Plot is beszámol *Natural History of Staffordshire* című, a 17. század végén írt munkájában. A táncosok a 19. század közepén már maguk is törekedtek a szokás népszerűsítésére, Robert Plot vonatkozó leírását másolatokon terjesztették. A 19. század végén a helyi tudományos társaságok az agancsok megtekintésére utakat szerveztek a faluba, és a szokásról cikket publikáltak a Folk-Lore Society folyóiratába. (BUCKLAND, Theresa Jill 2001. 2-3.)

39 BUCKLAND, Theresa Jill 2001. 3.

40 HOFER Tamás 1987. 223.

41 A két világháború között a csoportszerveződés más lehetőségei is jelen voltak a faluban pl. dalárda, műkedvelő színjátszó csoport, tüzoltó egyesület, lövészegyesület. A kutatás folytatásaképp érdemes lenne figyelmet szentelni a kérdésnek, hogy miért éppen a *legénycéhek* gyakorlata, a verbunk emelkedett a 20. század folyamán a „kónyiságot” a közösség számára legjobban kifejező elemmé.

42 Legfontosabb kényszerítő erőként az 1945-ös földelkobzást és földosztást, az 1948-tól jelen lévő kulákküldözést, a beszolgáltatási kényszert és a kollektivizálást emelhetjük ki az 1945–1956 közötti időszak vonatkozásában. Bővebben lásd: BOLGÁR Dániel 2008., ERDMANN Gyula 1992., GYARMATI György 2013., KOVÁCS Teréz 2012., NAGY József 1999., NAGY Netta 2013., Ö. KOVÁCS József 2012., Ö. KOVÁCS József 2017., ROMSICS Ignác 2010., VARGA Zsuzsanna 2006., VARGA Zsuzsanna 2008.

lokális hatalomgyakorlás jogát a községi tanácsok végrehajtó bizottságai köré koncentrálták.⁴³ Kónyban az első helyhatósági tanácsválasztást követően, 1950 őszen létrejött a községi tanács, melynek elnöke Horváth István, „Ezredes Pista” lett. Az első tanácselnök ragadványnevét 1945 előtti múltjának „köszönhette”, ugyanis a *zsellér* réteg tagjaként az Ezredes családjánál huzamosabb ideig gazdacselédként szolgált. Hivatali ideje mindössze két évig tartott, ugyanis az 1952-es esztendő egy sokkal ambiciózusabb embert juttatott a lokális hatalmi hierarchia csúcsára.

A hivatalba lépő új Tanácselnök 1916-ben született Kónyban, az uradalmi cselédlakások egyikében, uradalmi cseléd édesapa és a *zsellércsaládból* származó édesanya gyermekeként. A Tanácselnök már korán, mindössze tíz évesen mezei bérmunkásként dolgozott, később pedig a székeskáptalani uradalomban szolgált, valamint gazdacselédnek szegődött tehetősebb, cselédet tartó *gazdák* mellé. Huzamosabb ideig egyetlen Öreg utcai *gazdacsaládnál* szolgált. Mint *céslegény*, a Klafszky-féle kocsmá legénytársaságához tartozott, a két világháború között *verbungjáró legény* volt. 1941-ben megnősült, felesége a közösség *zsellér* rétegéből származott.

A Tanácselnök 1942-ben vonult be a második világháborúba, ahol hadifogságba esett és két évet töltött egy csehszlovákiai hadifogolytáborban. A háború után a család a székeskáptalani birtoklás megszűnésével⁴⁴ a volt majori területen a többi volt uradalmi cseléd családdal együtt házhelyet kapott.⁴⁵ A Tanácselnök hazatérve tevékenyen részt vett a Községi Földigénylő Bizottság munkájában, bár ennek hivatalosan tagja nem volt.⁴⁶ Emelkedése 1952-ben jutott a csúcspontra, amikor elnyerte a tanácselnöki tisztséget. A Tanácselnök az élet minden területén igyekezett jelen lenni a közösség életében. Az 1940-es évek végén a háború után újra összeálló Kónyi Összetartás Dalkör elnökeként tevékenykedett.⁴⁷ Tanácselnöksége idején a közösség táncos gyakorlatára is igyekezett hatással lenni.

---

43 A Magyar Népköztársaság Alkotmánya az államhatalom helyi szerveként a falvakat illetően a községi tanácsot nevezte meg – XX/1949. 30. §. A helyi tanácsok végrehajtó hatalmát a törvény szerint végrehajtó bizottságok gyakorolják, melyeknek tagjai a tanács tagjai közül kerülnek megválasztásra – XX/1949. 33.§. (ROMSICS Ignác 2000. 18-19.)

44 Az 1945. március 17-én megjelent 600/1945. számú miniszterelnöki rendelet előírta az 1000 kat. holdon felüli nagybirtok teljes egészében való elkobzását. Az egyházi birtokok esetében a kisajátításért egyáltalán nem járt kárpótlás. (ROMSICS Ignác 2010. 283-284.) A rendelet következtében Kónyban megszűnt a győri székeskáptalan tulajdoni joga, így a káptalan által birtokolt mintegy 1200 kat. hold földterület a falu birtokába ment át.

45. MNL GYMSMGYL XXIII. 777. Kóny Község Tanács iratai. 1950. február 27. Építési engedély a Tanácselnök részére. Ikt.sz.: 37.4.

46 MNL GYMSMGYL XXIV.201. Győr-Moson megye Földhivatalának (és jogutódának) iratai. 1946. február 12. A kónyi K.F.B. újrászervezése és kibővítése. Ikt.sz.: 1401.

47 A Kónyi Összetartás Dalárda 1930-ban alakult meg egyesületként, a háború után Kónyi Összetartás Dalkörként működött tovább. A Tanácselnök elnökségéről egy 1948-as névsor tájékoztat minket – BOROS István 2008. 35., 38.

Hogy a Tanácselnök életútjának és a verbunk történetének összefonódását megérthessük, meg kell vizsgálnunk, hogy mi történt a második világháború után a *legénycéhek* által éltetett verbunkos gyakorlattal. Forrásaink adottságaiból kifolyólag az 1954-es év templombúcsújának napját idézzük fel, hogy bepillantassunk e folyamatba. Az MTA BTK ZTI filmarchívumában év nélkül számon tartott MTA.Ft.264 jelzetű táncfelvételt Gábor Anna készítette Kónyban. A jegyzőkönyvből megismerhető alapvető adatokat a gyűjtés cédulaanyagával,⁴⁸ és a gyűjtés eredményeit összefoglaló beszámoló szövegével egészíthetjük ki. Ez utóbbi 1954 novemberében a *Táncművészet* folyóiratban látott napvilágot Gábor Anna szerzősége alatt.⁴⁹

Gábor Anna 1954 október 3–4-én,⁵⁰ a búcsú napján, illetve másnapján járt Kónyban, ahol tanúja volt a *gazdaverbunk* és a *szelléverbunk* eltáncolásának: „Az idei bucsui (!) mulatságot két kocsmában rendezték. [...] Az egyik kocsmában a volt gazdaréteg gyerekei, a másik kocsmában a volt zsölléreké. A gazdalegények egészen fiatalok voltak általában 18-19 évesek, de még 17 éves is volt közöttük. Még soha nem járták a verbunkot. Bucsú (!) előtt két hétig minden este szorgalmasan gyakorolták, az idősebb legényektől tanulgatták.” A cédulákra a gyűjtő részletgazdagon rögzítette az egykori *gazdaréteg* fiataljainak készülődését a búcsúra: a verbunkhoz használt üvegek felszalagozását, a verbunk előző esti gyakorlását stb.

A búcsú napján a két csoport verbunkját két külön helyszínen táncolta el, eltérően a két világháború közti időszak gyakorlatától. A *gazdaverbunk* előadására a második világháború előtti kereteket idézve a templom előtt került sor. ⁵¹ „Templom előtt a főutcán (!) elhelyezkednek a céslegények, leteszik az üvegeket a földre és körülállják. Mikor vége a litániának és kijön a nép templomból, már rázendít a zenekar a verbunkra. A legények hiba nélkül verik el a verbunkot.”⁵²

A volt *szellérek* csoportja nem csatlakozott a templom előtt táncoló *gazdalegények*hez, hanem kocsmájában a verbunkkal kezdte meg a mulatságot.⁵³ „Ezek a legények már idősebbek, legtöbbjük kiszolgált katona, 24-25 évesek, sok közülük DISZ tag. Mindegyik pantallóban van kalap nélkül. Ezek a legények már rég óta (!) tudják a verbunkot, így a bucsú (!) előtt nem is gyakorolták. A templom elé állítólag a nagy sár miatt nem vonulnak, de valószínűleg más lehet az oka. Megvárják, míg a nép a

---

48 GÁBOR Anna é.n.

49 GÁBOR Anna 1954.

50 A kónyi templombúcsú napja eredetileg szeptember 29., Szent Mihály napja.

51 GÁBOR Anna é.n.

52 GÁBOR Anna é.n.

53 A két helyszínen tartott esti mulatságról a következőket jegyezte fel a gyűjtő: „A műsor mindkét kocsmában ugyanaz volt: fox, tangó, angol keringő, bécsi keringő, lassú és gyors csárdás. A csárdást legfeljebb a negyed rész járta valóban csárdásban, a frissnél meg egyenesen sokan kiálltak.” (GÁBOR Anna é.n.) Az idézett adatok arra engednek következtetni, hogy az adott időszakban a közösség táncos repertoárját a verbunk mellett döntő többségben 18–19. századi, illetve 20. századi eredetű társastáncok adták. A társastáncokról a magyar táncfőklórban lásd: DÓKA Krisztina 2011. 90-97., 121-131.

*templomból kocsmába érkezik és akkor a kocsmaszín alatt eljárják a verbunkot.*⁵⁴ Az utóbbi részlet megmagyarázza, miért csak egy verbunkos kört látunk a templom előtt az MTA.Ft.264 jelzetű felvételen.

Gábor Anna azt is közli céduláin, hogy értesülése szerint a *gazdaverbunkot* ekkor már három éve (vagyis 1951-től) nem táncolták el. Ezt az információt az interjúk anyagával összevetve megállapíthatjuk, hogy az ötvenes évek első felében még létezett egy akadozó, a második világháború előtti időszakból származó, leegyszerűsített formában működő gyakorlat. Az országos agrárpolitika helyi szintű érvényesítése során a verbunkot éltető *legénycéhek* társadalmi háttere átalakult. Az 1950-es években az egyéni gazdálkodás kereteinek megroppanása a közösség hierarchiáját alapjaiban formálta át. A helyi társadalom a falurészek szerinti elkülönülését adó gazdasági szerkezet széttörött, az addigi gazdasági-társadalmi kapcsolati háló megszűnt. A mezőgazdaságból történő jövedelem-elvonás, és ezzel összefüggésben az erőltetett nehézipari-hadiipari koncepció az iparban foglalkoztatottak számának gyors növekedését eredményezte, a mezőgazdaságban dolgozók rovására.⁵⁵ Az országos szinten megfigyelhető foglalkoztatási szerkezet átalakulása, a mezőgazdasági népesség egy részének az iparba áramlása Kónyban is éreztette hatását. A városba ingázó népesség új típusú kapcsolatrendszerbe és társadalmi hálóba kezdte meg beilleszkedését. A széteső kereteket, új kapcsolatok kialakulását már Gábor Anna észrevette Kóny társadalmával kapcsolatban és reflektált rá a gyűjtése anyagát feldolgozó, fentebb említett 1954-es tanulmányában: *„Azonban, mikor elmondhatjuk, hogy a régi gazdasági és társadalmi ellentétek a volt gazdák és zsöllérek között erősen enyhültek, ugyanakkor észre kell vennünk, hogy számtalan egyéb más vonás, a múltból fennmaradó előítéletek, szokások továbbra is válaszfalakat emelnek kettőjük közé. Egyre több szál fűzi össze a két réteget, különösen a fiatalokat. Pl. kevés család van a községben, ahonnan ne járnának be Győrbe ipari munkára.*”⁵⁶

Gábor Anna 1954-es, a búcsúi gyűjtés eredményeit összegző tanulmánya a gyűjtés céduláinak tartalmát a Tanácselnök jellemzésével bővítette.⁵⁷ *„Búcsú másnapja tartogatja számomra a legnagyobb élményt. Kérésemre az idősebb emberek egy bandája is bemutatja a verbunkot. Köztük láttam meg a tánc egyik legnagyszerűbb képviselőjét, [...] a kónyi tanácselnököt.*”⁵⁸

A szerző tanulmányában kiemeli az idősebb korosztály táncosai közül a tanácselnök alakját, hangsúlyozza a közösség tánchasználata gyakorolt hatását. *„Mint*

---

54 GÁBOR Anna é.n.

55 ERDMANN Gyula 1992. 82., ROMSICS Ignác 2010. 346-359.

56 Az osztályharcos paradigmának megfelelő, a társadalmi rétegek közötti ellentétek kötelező hangsúlyozása mellett a kutató felfedezi a lokális társadalom átalakulásának döntő szerepét a verbunk életében – GÁBOR Anna 1954. 360.

57 Gábor Anna cédulái egyrészt saját megfigyeléseit rögzítik, másrészt adatközlőktől nyert információkat. Érdemes megjegyeznünk, hogy adatközlői nagyrészt a hivatalban lévő Tanácselnök rokoni körébe tartozó (pl. apósa), és más egykori *zsellér* státuszú egyének voltak.

58 GÁBOR Anna 1954. 362.

valamikor legénykorában, most is a Tanácselnök a »hejlegény«. A hejlegényre felelősségteljes feladat hárul. Neki kell a »hej« bekiáltásokkal a táncot irányítani. A hejkiáltás azt jelenti, hogy új figura következik, vagy a régi figurát a másik irányba járnak. Őt lesik a többiek. Tehát amolyan táncvezető. [...] A Tanácselnök kézben tartja a bandát, nemcsak a hejkiáltásokkal, hanem gyakran a figurák nevét is előre bemondja.»⁵⁹

Forrásunk arról árulkodik, hogy a Tanácselnök a verbunkos gyakorlatban vezető, irányító szerepben tűnik fel az 1950-es évek közepén.⁶⁰ Pusztán a *hejlegény* szerepének betöltésétől azonban még nem nevezhetnénk a Tanácselnököt integrátor személyiségnek, hiszen a táncvezető a rábaközi körverbunk egy kiemelt jelentőségű, de állandó szereplője. A *legénycéhek* gyakorlatában keletkezett résben azonban a tanácselnök gyermekeknek kezdte el tanítani a verbunkot. A tanításnak az iskola épülete adott otthont, a tanulókat elsősorban az iskolai és állami ünnepélyeken való fellépésre készítette fel. Láthatjuk, hogy az ötvenes évek első felében egy illanó történeti pillanatig egymás mellett létezett a *legénycéhek* elmúló verbunkos gyakorlata, és egy kialakuló új, a Tanácselnök integrátori tevékenységéhez fűződő rendszer.⁶¹

Gábor Anna, annak ellenére, hogy a tánctanításról nem tájékoztat 1954-es beszámolójában, a verbunkot táncoló Tanácselnök bemutatására nagy figyelmet fordít. Tevékenységéből a szervezőmunkát emeli ki, miszerint az ötvenes évek elején a verbunkot a Tanácselnök juttatta el a járási kultúrversenyre, Rábatamásiba.⁶² Mindebből arra következtethetünk, hogy 1954-re a Tanácselnök, mint integrátor személyiség volt jelen a verbunk életében, törekvése egyaránt irányult a verbunk oktatására és a fellépések megszervezésére.

A Tanácselnök tevékenységével igyekezett a verbunkot a megváltozott körülményekhez alakítani, ezzel megfelelően az aktuális hatalmi-politikai elvárásoknak a támogatott kategóriába illeszteni a táncot. A „népi táncnak” a politikai ünnepeken: április 4-én, illetve augusztus 20-án való szerepeltetésére már 1954-től van adatunk,⁶³ de 1956-ban a május 1-i ünnepség tervezetében már „kónyi verbunkos” néven szerepel

---

59 GÁBOR Anna 1954. 362. Gábor Anna írásában a Tanácselnök valódi személynévvel szerepel, tanulmányomban azonban a szöveget anonimizálva közlöm.

60 Gábor Anna leírásával összhangban van az általam, az egykori Tanácselnök gyermekével készített interjú anyaga, hiszen M. B. (született 1942, nő) az MTA.Ft.264 felvételt megtekintve a tánc vezetőjének alakjában édesapjára ismert, így elbeszélése alátámasztja édesapjának irányító funkcióját.

61 Anthony Shay az állami néptáncgyűttesek gyakorlatát elemezve vetette fel a táncnak a reprezentáció és a hatalom gyakorlásának eszközeként való használatát – SHAY, Anthony 2002. 17-37.

62 „Néhány évvel ezelőtt a kónyi fiatalok hivatalosak voltak a járási kultúrversenyre. Az utolsó pillanatban lemondták. A Tanácselnök, hogy a község becsületét megmentsse, bandát szervezett régi legénytársaiból, idősebbekből és fiatalabbakból. Volt köztük 50 éven felüli és 30 év körüli ember is. El is járták a verbunkot a rábatamási kultúrversenyen.” (GÁBOR Anna 1954. 361-362.)

63 MNL GYMSMGYL.XXIII/777. Kóny Község Tanács VB ülés jegyzőkönyve, 1954. március 30.; GYMSMGYL XXIII. 777. Kóny Község Tanács VB ülés jegyzőkönyve 1954. augusztus 17.

a színpadra vitt tánc-szokás.⁶⁴ Az új kontextusba helyezett gyakorlat a folytonosság érzetét volt hivatva fenntartani a közösség tagjaiban és így vált a hatalom legitimálásának eszközévé.⁶⁵ A verbunk társadalmi szerepe megváltozott a korszak adottságai között: gyakorlata és átadása elszakadt a *legénycéhek* működésétől és egy más társadalmi szinten és környezetben intézményesült keretek közé került.

A megváltozott kontextusban folytatódott a *kónyi verbunk* jelentésstruktúrájának átrendeződése. E folyamat már a két világháború között megindult, és szoros összefüggésben állt az Ezredes integrátori tevékenységével. A verbunk egyre inkább elvesztette a falu társadalmi szerkezetét megjelenítő funkcióját, hiszen a mögötte álló gyakorlatközösség átalakult és egyre inkább vált a közösség egészét reprezentáló színpadi látványossággá.⁶⁶ Ugyanakkor a Tanácselnök integrátori tevékenységével saját kezében összpontosította a verbunkos gyakorlatot, hiszen az elsajátítást és előadást is szoros felügyelet alá helyezte, így az integrátori tevékenység az ellenőrzés kiterjesztésének és a centralizálás folyamataként is értelmezhető.⁶⁷

Összegzés

A *kónyi verbunk* a két világháború között a *legénycéhek* reprezentációs gyakorlataként élt Kónyban, és ebben a minőségében a csoportidentitás fenntartása mellett a lokális közösség térbeli elkülönülésének, társadalmi különbségeinek megjelenítését is szolgálta. A tánc-szokás az 1920-as években elindult a funkcióváltás útján: kulturálisan láthatóvá vált a társadalmi diskurzus számára, és elkezdődött jelentésstruktúrájának átrendeződése. A második világháborút követő évtized az országos szintű folyamatokkal összhangban a helyi társadalom gazdasági-társadalmi átalakulását hozta el. A *legénycéhek* életető kapcsolati háló megszűnt. Az 1950-es évek első felében a verbunk a *legénycéhek* akadozó gyakorlata mellett egyre inkább színpadi látványossággént jelent meg a közösség számára. A falu társadalmi hierarchiájának megjelenítése helyett egyre inkább a közösség egészének reprezentálása vált elsődleges funkciójává. Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni, hogy a helyi hatalom

---

64 MNL GYMSMGYL.XXIII/777. Kóny Község Tanács VB ülés jegyzőkönyve 1956. április 25.

65 Božena Gierek a dožynki aratási ünnep átalakulását kísérte figyelemmel az 1950-es évek Lengyelországában. A kutató felfigyelt arra, hogy a kommunista hatalom azért használta fel különösen szívesen a népszokásokat, mert a szokások külsőségeinek megtartása a folytonosság érzetét keltve legitímálta az új tartalmat megjelenítő hatalmat – GIEREK, Božena 2014. 186.

66 Kőnczei Csilla a boricával kapcsolatban figyelt meg hasonló átrendeződést. A szerző szerint a boricát 1946–1989 között „...elsősorban kulturális hagyományként értelmezték, ezért magának a táncnak a túlélése vált lényegessé, így a korábban talán legfontosabb eleme, a társadalom generációs szerkezetének a megjelenítése háttérbe szorult.” (KŐNCZEI Csilla 2009. 94.)

67 Ismét érdemes Kőnczei Csilla eredményeit idéznünk. „A reprezentáció összefügg a társadalmilag elismert tudás és a hatalom kategóriáival. Az előnyösebb társadalmi pozícióval rendelkező személyeknek hatalmukban áll magát a társadalmi értelemben vett világot átalakítani, vagy éppen megőrizni azt egy adott állapotban.” (KŐNCZEI Csilla 2009. 20.)

felügyelete alatt a jelenség az egyházi ünnep keretei közül a politikai ünnepek terepére helyeződött át.

Az 1918–1956 közötti időszakban két integrátor személyiség tűnik fel a *kónyi verbunk* történetében. A két integrátor két különböző politikai rendszer kedvezményezettje, tevékenységükben mégis közös vonásokat fedezhetünk fel. Az Ezredes és a Tanácselnök helyi viszonylatban a hatalom gyakorlói közé tartoznak, befolyásukat a verbunkos gyakorlat alakításában is felhasználják. Mindketten ösztönzik a *kónyi verbunk* színpadi látványossággá válását, és igyekeznek felhasználni az adott korszak nyújtotta lehetőségeket és a verbunkot az aktuális hatalmi-politikai elvárások keretei közé illeszteni. Az integrátor szerep felvétele természetesen a személyes legitimációhoz is hozzájárul, és erősíti a megszerzett befolyást és presztízt.

Irodalom

BÍRÓ Zoltán – GAGYI József

- 1987 A foklorizmus háttéréről. In: Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.): Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből. 63-81. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó

BOLGÁR Dániel

- 2008 A kulák érthető arca. Fogalomtörténeti vázlat. In: Horváth Sándor (szerk.): Mindennapok Rákosi és Kádár korában. Új utak a szocialista korszak kutatásában. 50-93. Budapest, Nyitott Könyvműhely

BOROS István (szerk.)

- 2008 Szemelvények Kóny múltjából (1228-2008). Kóny Község Önkormányzata.
2014 Szemelvények Kóny múltjából II. (1228-2014). Kóny Község Önkormányzata.

BUCKLAND, Theresa Jill

- 2001 Dance, Authenticity and Cultural Memory: The Politics of Embodiment. Yearbook for Traditional Music, Vol. 33. 1-16.

DALA József

- 1971 A matyó lakodalom Budapesten. In: Herman Ottó Múzeum Közleményei IX. 115-116. Szerkesztő:

DÓKA Krisztina

- 2011 A magyar táncfolklór átalakulása 1896–1945. Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

DÖMÖTÖR István

- 1990 Visszaemlékezés a „kónyi verbunkos” táncra. Kézirat. Xantus János Múzeum N.1226-84.

ERDMANN Gyula

- 1992 Begyűjtés, beszolgáltatás Magyarországon (1945–1956). Békéscsaba, Tevan Kiadó

FEJŐS Zoltán

- 1992 Folklór és turizmus. Jegyzet a kultúraközi kommunikáció egy lehetőségéről. In: Mohay Tamás (szerk.): Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára. 337-346. Debrecen, Ethnica

FÜGEDI János – SZÉLPÁL-BAJTAI Éva

- 2015 Maác. Budapest, L'Harmattan Kiadó – MTA BTK Zenetudományi Intézet

FÜGEDI Márta

- 1989 A matyó lakodalom néprajzi látványossággá válása. Ethnographia C. 328.

GÁBOR Anna

- 1954 A kónyi verbunk – és a kónyi tanácselnök. Táncművészet IV. 11. 360-362.
1956 Társadalmi jelenségek a néptáncutatóban. Táncművészet VI. 8. 366-370.
é.n. Szentmihályi bucsu (!) Az MTA.Ft.264 felvétel cédulaanyaga. MTA BTK ZTI. Kézirattár. (Feldolgozás alatt.)

GIEREK, Bożena

- 2014 Interference of Politics in Celebrating „Dożynki” – The Festival of Harvest in Poland in 1950s. In: Barna Gábor – Povedák István (ed.): Politics, Feasts, Festivals. Yearbook of the SIEF Working Group on the Ritual Year. 171-192. Szeged, Department of Ethnology and Cultural Anthropology

GYARMATI György

- 2013 A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Rubicon

GYÖRFFY István

- 1942 A néphagyomány és a nemzeti művelődés. Budapest, Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya

HANKOVSKY Katalin

- 1985 Régi búcsús szokások Kónyban. Kézirat. Xantus János Múzeum N. 1246-85.

HOFER Tamás

- 1987 A modernizáció és a „népi kultúra” modelljei. Világosság XXVIII. 409-416.

KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor

- 2013 Látható és láthatatlan világok az ezredfordulón és utána. Budapest, Typotex

KEREKES Sámuel – ENYEDY Barnabás

- 1929 Győr-Moson-Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék és Győr törv[ény]hat[ósági] jogú, sz[abad] kir[ályi] város részletes ismertetője és monográfiája az 1929–1930. évekre. Budapest

KEREPESZKI Róbert

2010 A levente mozgalom. Rubicon. 4-5. 105-115.

KOVÁCS Teréz

2012 Paraszttalanítás Magyarországon. In: Bögre Zsuzsanna – KESZEI András – Ö. Kovács József (szerk.): Az identitások korlátai. Traumák, tabusítások, tapasztalattörténetek a II. világháború kezdetétől. 133-142. Budapest, L'Harmattan

KÖNCZEI Csilla

2009 Kulturális identitás, rítus és reprezentáció a Brassó megyei Háromfaluban. A borica. Kolozsvár, Kriterion – Kriza János Néprajzi Társaság

1937 Magyarország földbirtokosai és földbérlői. Gazdacímtár. A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek az 1935. évi adatok alapján. Budapest, *Magyarország földbirtokosai és földbérlői*

MARTIN György

1983 A körverbunk dialektusai és típusai. In: Lányi Ágoston – Martin György – Pesovár Ernő (szerk.): A körverbunk története, típusai és rokonsága. 36-191. Budapest, Zeneműkiadó Vállalat

NAGY József

1999 A kulákkérdés megoldása az 1948–1953-as években. Múltunk XLIV. 3. 41-97.

NAGY Netta

2013 A cserevilágtól a padlássöprésig. Falusi hétköznapiak a beszolgáltatás éveiben. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság

NÉMETH Imre

1966 A népi közösségekben élő fiatalok életmódja és kultúrája I. In: Uzsocki András (szerk.): Arrabona 8. 241-264. Győr, Xantus János Múzeum

Ö. KOVÁCS József

2012 A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965. Budapest. Korall

2017 Földindulás. A leplezett kommunista diktatúra társadalmi gyakorlata a vidéki Magyarországon 1945-ben. In: Csikós Gábor – Kiss Réka – Ö. Kovács József (szerk.): Váltóállítás. Diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben. 19-65. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Nemzeti Emlékezet Bizottsága

PÁLFI Csaba

1970 A Gyöngyösbokréta története. In: Dienes Gedeon – Maác László (szerk.): Tánc tudományi tanulmányok 1969–1970. 115-161. Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata

POZSONY Ferenc

1997 Erdélyi magyar legényegyletek és társulások. Néprajzi Látóhatár VI. 1-4. 464-482.

- REED, Susan A.
1998 The Politics and Poetics of Dance. *Annual Review of Anthropology* Vol. 27. 503-532.
- RÉTHEI PRIKKEL Marián
1924 A magyarság táncai. Budapest, Studium
- ROMSICS Ignác
2010 Magyarország története a 20. században. Budapest, Osiris Kiadó
- SHAY, Anthony
2002 *Choreographic Politics. State Folk Companies, Representation and Power.* Middletown, Wesleyan University Press
- Sz.n.
1994 Timaffy László köszöntése. In: Filep Antal (szerk.): *Arrabona XXXI-XXXIII.* 7-18.
- VARGA Zsuzsanna
2006 A falusi társadalom feszültségócai az 1950-es évek közepén. *Múltunk* LI. 4. 223-239.
2008 „Kényszeríteni kell a parasztot...”. Hatalom és agrártársadalom az 1950-es években. In: Szederjesi Csilla (szerk.): *Megtorlások évszázada. Politikai terror és erőszak a huszadik századi Magyarországon.* 53-65. Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár – 1956-os Intézet
- VEREBÉLYI Kincső
2005 *Szokásvilág.* Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék
- VITÁNYI Iván
1964 *A magyar néptáncmozgalom története 1948-ig.* Budapest, Népművelési Intézet